

שלה, ויבוא להפריש מפירות אלו על פירות הפטורים מהתורה, אבל האמת היא שההכנסה לסוכה לא פטרה וכשנכנסו עתה לבית נתחייב להפריש מהתורה (עפ"י ריטב"א, תורא"ש [ועתו"י]; רש"ש).

א. החזון-איש דחה פירוש זה [ולא הזכיר שכן פירושו הראשונים]. ע"ע במובא בתמורה כב, כי לפי זה מהו שאמרו 'דאתי לאפרושי מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב', היה לנקוט 'אתי לאפטורי שלא כדין'.

ע"ע דרך נוספת לשוב הקושיא הנ"ל, בשפת אמת. וע"ע בהרחבה בספר אפיקי ים ח"ב כח.

ב. יש להעיר שמדברי הראשונים הללו מוכח כשיטת התוס' במנחות הנ"ל שפירות שנכנסו לבית לפני גמר מלאכה, נפטרו גם אם יכניסם לאחר מירווח הביתה, שלכן לפי טעונו שסוכה כבית נפטרו הפירות גם לאחר שנכנסו לבית. ובמאירי בביצה (לד): נסתפק בשאלה זו. ובמנחת חינוך (שצה) נקט מצד הסברה לחיוב. וע"ע שאגת אריה צו; דובב מישרים ח"א צה; הגהות מלא הרועים מנחות סז; ברכת שמעון פסחים ז; חדושי ר' שמואל פסחים ח.

'אלא אמר אביי... אמר ליה רבא והא סוכת החג בחג קתני...' (עתוס). במקומות רבים בש"ס (למעלה מארבעים!) מצינו שאביי לא חש לחזוק בלשון המשנה והברייתא, ואילו רבא הקשה עליו מדקדוק הלשון ופרש באופן אחר. ע' ציוני המקומות במובא בבכורות ד.

זרבי יהודה סבר דירה בעל כרחיה לא שמה דירה – אבל סוכת החג אינה נחשבת דירה בעל כרחיה – מפני שאינו זו מביתו ואשתו ובניו בבית, והולך הנה והנה (תוס' ישנים ועוד. יש מצדדים שגם הכהן בפרישת שבעה יכול לצאת החוצה אלא שעיקר ישיבתו תהא בלשכה, כסוכה. ע' בשפת אמת בראש המסכת; חדושי הנצי"ב ו). ועוד, משום שיכול לבנותה היכן שירצה אין זו דירה בעל כרחיה. ועוד, כיון שדירת קבע בעינין הרי התורה עשאתה דירה (עפ"י שפת אמת ורא"מ הורביץ).

נראה ודאי שאם הוא מפונק וכד' ומצטער לישב מחוץ לביתו של כל השנה – אינו נפטר מן הסוכה משום 'מצטער', שהרי כך היא מצות התורה וחיובה, לצאת מהבית לסוכה. ועל כן הוצרכו המפרשים לטעמים שונים מדוע אינה נחשבת 'דירה בע"כ'.

'שלא יאמרו כהן גדול חבוש בבית האסורין'. פירוש אם תפטרנו ממזוזה משום 'דירה בעל כרחו', יראה שכהן גדול כלוא שם (כן משמע בתוס' ישנים להלן יב). ויש מי שפירש: כדי להבליט שהלשכה הזאת עיקר ייעודה לדירת הכהן הגדול ולא למטרה אחרת. ובייחוד לדברי הכסף-משנה (בית הבחירה א, ט), שהיו משתמשים בלשכה זו כל ימות השנה להנחת עצים, מובן שחייבו שם מזוזה כדי לפרסם ששימוש העצים עראי, שלא ייראה שהפרישו הכהן גדול לבית העצים (עפ"י חדושים ובאורים).

דף יא

'בשעריך – אחד שערי בתים...' יש לדקדק הלא פתח הבית מפורש בכתוב – 'מזוזה ביתך' ומדוע הכלילוהו בתיבת 'ובשעריך?' וי"ל אפילו שער שאינו פתח הבית ממש אלא מנותק ממנו. ועוד י"ל שלא דוקא הוא ובאמת שומעים זאת מ'מזוזה ביתך'.

[ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה קס) נקט ששער שלפני הבית שאינו מחובר לו ואינו עשוי אלא לנוי – פטור. וצ"ע. ובהליכות שלמה סוכות (פ"ז הערה 55) מובא מכת"י הגרשו"א לתמוה על המצוי בבתים רבים שיש שער עם משקוף לפני המדרגות ואין כניסה אחרת ואעפ"כ אין קובעים בו מזוזה. ע"ש].

ויש מי שפירש (חדושי רא"ל יז) שנלמד בזה חיוב מזוזה משום השערים עצמם, ואילו לא הריבוי היינו אומרים שהבית הוא שחייב ולא השער. ונפקא מינה כאשר אין לו די מזוזות לכל השערים, יקבע בברכה על השערים שיש לו – כי כל שער חיוב בפני עצמו הוא.

'הנהו חזוק לאקרא דכובי הוא דעבידי' ואין נכנסים דרך שם לעיר כי יש שם דרכים ומעברים אחרים, והכיפה אינה משמשת אלא כחזוק בנין בית-האסורים שמעליה (עפ"י תורי"ד).
ומקשה, מכל מקום יש לחייב במזוזה מפני שדרך אותה כיפה נכנסים לבנין שמלמעלה.
לפירוש זה משמע שאם רגילים להיכנס דרכו, הגם שנועד לחיזוק – חייב. ולכך הקשו שאעפ"י שנועד לחיזוק אך כיון שרגילים להיכנס לבנין דרך שם, הרי זה פתח החייב [ויש להסתפק לפי"ז כאשר נעשה לחיזוק ולא לשם שער, ורגילים להיכנס דרך שערים אחרים וגם דרכו].

ואולם החזון-איש (יו"ד קסט, ג) כתב עפ"י שיטת הרי"ף שכל שנעשה לחיזוק או למטרה אחרת – פטור. וכתב שלפי דעה זו צריך לגרוס בשאלת הגמרא [כמובא בתו"י, ודלא כגרסת רש"י] 'אקרא דכובי גופיה תיבעי מזוזה' – כלומר הבית עצמו יתחייב, ומדובר שהיה שם בית דירה לשומר, תחת הכיפה עצמה [שהיא בנויה באורך גדול], וכיון שיש שם מחיצות וגג – הרי זה בית אעפ"י שאין שם דלתות.

(ע"ב) 'יכול שאני מרבה אף הר הבית והלשכות ועזרות... יצאו אלו שהן קודש'. יש אומרים שברייתא זו אינה סוברת כחכמים המחייבים לשכת פרהדרין במזוזה מדין תורה, שהרי כאן נתמעטו כל הלשכות מפני שהן קודש (עפ"י ריטב"א; תוס' ישנים ותורא"ש. והקשו לפי זה מדוע הצטרכו לעיל לטעם 'דירה בע"כ לא שמה דירה'. וכתבו (ע' בדבריהם לעיל י: ולהלן יב.) שרבי יהודה גם כן אינו סובר דרשה זו, שאם כן אין מקום לגזרתו בלשכת פרהדרין. ואולם בירושלמי משמע שר"י פטר משום שסובר בית של הקדש פטור).
ויש מפרשים ברייתא זו כחכמים, והמיעוט אינו אמור אלא כאשר אין שם דירת אדם, אבל אם יש דירין – חייב (עפ"י מאירי; חת"ס (בשו"ת יו"ד רפא); רא"מ הורביץ. וכן משמע ברמב"ם – 'זבה תודה').

'אמר ליה: פתחת בששה וסלקת בשבעה. אמר ליה: שער המדי תנאי היא'. רצונו לומר, לכולי עלמא אינם אלא ששה, כי לפי דעת התנא שמחשיב שער המדי, שוב אין להחשיב פחות מעשרה טפחים שהרי זה נלמד ב'כל שכן' משער המדי (רא"מ הורביץ).
ומיושבת בזה קושית השפת-אמת מדוע לא שנה 'שער המדי' לכולי עלמא, ובאופן שאין שייך לחקוק ולהשלים – כי אז לא היה לו לשנות שאינו גבוה י'.

'הא רבי מאיר הא רבנן דתניא בית הכנסת שיש בה בית דירה לחזן הכנסת חייב במזוזה...'. השוו בפשטות דין מזוזה לנגעים כי לשניהם טעם אחד, שהצריך בהם הכתוב יחוד בית; כאן נאמר ביתך, וכאן אשר לו הבית (עפ"י ריטב"א ועוד).

ציונים ופרפראות

'לחזן הכנסת'. נתבאר בסוטה מא ושבת יא.

'ואמר רבי יהודה מעשה בארטבין...'. בעשרות מקומות בתוספתא ובתלמוד, מצאנוהו לרבי יהודה שמביא מעשה להוכיח הלכה. ע' במובא בב"מ סג.

'היכא דקביע היזקא שאני, דכתיב ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני. ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך...'. מתחילה לא אמר לו הקב"ה שיקח עגלת בקר – נראה לפי שבאמת מי שמפקיר עצמו באהבת הש"י למעלה מן הטבע האנושי, גם ההשגחה העליונה מגינה עליו בדרך הפלגה [וכמו רבי חנינא (בחולין ז):] שלא נתירא מכשפים, כי הליכותיו היו למעלה ממערכת חוקי הטבע של כחות הכישוף]. ובאמת מעלת שמואל גבוהה מאד כידוע ולא היה לו לירא מהליכות הטבע, אך מפני שהיה מצטער על העדר מלוכת שאול והיתה הליכתו למשוח את דוד בעצבות ובעל כרחו, משום כך היה ירא באותה שעה מהליכות הטבע, ומאחר שנתירא השיבו הקב"ה לפי דרכו (עפ"י מרומי שדה פסחים ח: וע"ע במובא ביוסף דעת פסחים נ: וקדושין כט).

'באמת אמרו'. משמעות הביטוי – ע' במובא בשבת יא.
יש מי שפירש 'באמת אמרו' – אבל אמרו [כתרגום של 'אבל' שבתורה – בקושטא] (עפ"י פירוש רד"צ הופמן למשנה ב"מ ד, יא).

(ע"ב) 'אמר קרא למען ירבו ימיכם וימי בניכם הני בעו חיי והני לא בעו חיי?'. כבר כתבו אחרונים [בתירוץ קושית הגרעק"א בגליון הש"ס] שהלימוד לחייב שותפים אינו מצד סברה זו אלא דרשו מלשון רבים לחייב שותפים, כמו שאמרו בחולין קלה: – ע' בהגהות חשק שלמה; רש"ש; מרומי שדה; אגרות משה י"ד ח"ג קכא; אבי עזרי סוף הלכות מזוזה. [ובכתבי היד של הגמרא אין מופיע משפט זה כלל. ע' חילופי גירסאות שבסוף המסכת; דקדוקי סופרים].

דף יב

'תנא קמא סבר ירושלים לא נתחלקה לשבטים...'. יש אומרים [עפ"י משמעות המקראות, סוגיות הגמרא והמדרשים] שלדברי הכל מתחילה נתחלקה ירושלים ליהודה ובנימין, אלא לפי דעה אחת הופקעה מהם זכות השימוש וניתנה לכלל ישראל בבואם לירושלים, שמתחילה חילקו על דעת כן שהמקום אשר יבחר ד' לאכילת קדשים ומעשר שני, יהיה בו זכות לכל ישראל. ולפי הדעה האחרת, רק מקום המקדש הופקע (עפ"י חזון איש קכו, ח, ע"ש בהרחבה. וכעין זה בשיח יצחק. וע"ע בספר חדושים ובאורים). יש להעיר שבתוס' כאן ובב"ק פב: מבואר שלמ"ד לא נתחלקה, מעולם לא נתחלקה. ע"ע בכללות הענין ב'חדושי הגר"ח על הש"ס'. וע"ע במובא בזבחים נג:

'... ובנימין הצדיק היה מצטער עליה לבלעה בכל יום... לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיזן לגבורה'. פירוש, לפי שהכיר בו הש"י שאם ייבנה בית המקדש בחלקו, יחפוץ מאד לקבל גם את המזבח לחלקו – לכן עשאו 'מארח' לשכינה, להיות בו הבית והארון. שכך היא המדה; מי שקיימת בו תכונה זו שכאשר זוכה לדברי תורה הוא חפץ ומשתוקק לד"ת חדשים עוד ועוד – לאדם כזה משפיעים לו מן השמים שפע קודש, כמו שנאמר יהיב חכמתא לחכימין (עפ"י מי השלוח ח"א תשא).

עוד בענין 'חלקו של טורף' – ע' במובא בזבחים נג:

'אין משכירין בתים בירושלים לפי שאינה שלהן'. דוקא לעולי רגלים אין משכירים (ריטב"א).